

Dâhiliye Vekâleti

Dâhiliye Vekâleti, bugünkü adıyla İçişleri Bakanlığı, Milli Mücadelede iç güvenlik ve asayişin sağlanmasında birincil bir rol üstlenmiştir. Mustafa Kemal Atatürk'ün şu sözleri bu durumu ispatlar niteliktedir: "Dış siyasetin en çok ilgilendiği ve dayandığı nokta, devletin dahili teşkilatıdır. Dış siyaset, dâhili teşkilatla uygun olmak gerekir". Gerçekten de Dâhiliye Vekâleti, kurulduktan sonra müstakil bir bakanlık olarak çalışmalarına kesintisiz devam edebilmiş; kurumsallaşma yönünden önemli ilerlemeler sağlamıştır. Milli Mücadele döneminde devlet ve siyaset kurumu tarafından yaratılan olumlu havadan yararlanarak çalışmalarını devam ettiren Dâhiliye Vekâleti, kuruluşundan itibaren üstlendiği önemli idari ve siyasi görevler ile mülki ve mahalli idarelerle olan sıkı bağlantıları nedeniyle kısa sürede, yeni devletin en önemli ve vazgeçilmez kurumlarından biri haline gelmiştir. Dâhiliye Vekâletinin önemi ve kurumsal gücü nedeniyle Gazi Mustafa Kemal için Dâhiliye Vekâleti ve uyguladığı politikalar her zaman önemli olmuş; bu yüzden Milli Mücadele Dönemi dâhiliye vekilleri onun yakın denetimi ve gözetimi altında görev yapmışlardır. Büyük Millet Meclisinin açılmasından Cumhuriyetin ilan edildiği tarihe kadar 6 ayrı dâhiliye vekili seçilmiş; Refet Bele iki; Ali Fethi Okyar ise üç ayrı dönemde dâhiliye vekilliği görevinde bulunmuşlardır. Esasında Dâhiliye Vekâleti bütün kurumları ve çalışma şekliyle Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki yapının (Dâhiliye Nezareti'nin) bir devamıdır. Küçük bazı değişiklik ve güncellemelerle mevcut şeklini almıştır. Bu sebepten dolayı, bu kurumun Osmanlı döneminde nasıl çalıştığına kısaca bir bakmak yararlı olur.

Dâhiliye Nezareti

Osmanlı İmparatorluğu'nda Divan-ı Hümayun (Kabine Toplantıları) na dâhil olmamasına rağmen pek çok durumda bunlardan daha önemli görülen 'Kethüday-ı Sadr-ı Ali' (Sadaret Kethüdalığı) denilen bir makam vardı. Bu makam zamanla daha büyük önem kazanarak Dâhiliye Nezareti'nin (TBMM döneminde Dâhiliye Vekâleti) oluşmasına esas teşkil etmiştir. Kethüda Bey'in görevi umumi asayiş ve devlet güvenliği ile ilgili konularda doğrudan padişaha rapor sunmak ve ondan emir almaktı. Bab-ı Ali'de bütün işler Sadrazam'dan önce ona arz edilir, Bab-ı Ali'den (Başbakanlıktan) çıkan bütün emirler de onun vereceği emirlere göre uygulanırdı. Yani bugünkü anlamıyla İçişleri Bakanlığına ait bütün işlerle o meşgul olur, Eyalet Valilerine yazılan emirler ve genel idareye hizmet yönetmelikleri Kethüda Beyin dairesinde hazırlanırdı. Sadrazam Kethüdalığı, Sultan 2. Mahmut'un son yıllarına doğru 1835'de 'Mülkiye Nezareti' ne ve Kethüda unvanı da 'Mülkiye Nazır'ına çevrilmiştir. Pertev Paşanın 1837'de Nazırlıktan ayrılarak yerine ilk Hariciye Nazırı Akif Paşa'nın getirilmesini müteakip de Mülkiye Nezareti 'Dâhiliye Nezareti'ne, Mülkiye Nazırı unvanı da 'Dâhiliye Nazır'ına çevrilmiştir.

Dâhiliye Nezâreti'nin Sadâretten ayrılarak bağımsız bir hale geldiği 1869 dönemine ait bir kararnâmede, bu nezâretin bütün dâhilî meselelerin idare ve icra mercii olduğu belirtilmiş ve şu hususlara yer verilmiştir:

- Şûrâ-yı Devlet ve Dîvân-ı Ahkâm-ı Adliyye'den Sadârete takdim edilen mazbata ve müzekkirelerin muâmelâtı (işlemler) Dâhiliye Nezâreti vasıtasıyla yapılır.
- İstanbul ile bütün diğer vilâyetlerin zâbita işleri konusunda zabtiye müdüriyeti Dâhiliye Nezâreti'ne müracaat eder.
- Şehremaneti (belediye) Dâhiliye Nezâreti'ne bağlı olduğundan kendi görevleri arasında yer alan her hususta bu nezâretle irtibat halinde çalışır.

- Mısır, Tunus, Sırbistan ve Memleketeyn'den oluşan eyâlât-ı mümtâze (ayrılmış) dışındaki bütün vilâyetlerin valileri ve diğer mülkiye memurları dâhilî konularda nezâretle haberleşirler.
- Mutasarrıf ve kaymakamların, vilâyet mektupçuları ile yardımcılarının ve diğer mülkiye memurlarının seçimi valiler tarafından teklif edilip mülkiye memurlarının görevlerinin tasdiki Dâhiliye Nezâreti'nce yapılacaktır.
- Nezâret devletin ve milletin refahının artmasına yardımcı olacak, elde ettiği bilgileri sadâret makamına sunacaktır.
- Emniyet sandıklarının idaresi ve yenilerinin açılması, sanayiın geliştirilmesi, islahhaneler, gümrükle ilgili hususların idare ve müracaat yeri Dâhiliye Nezâreti'dir.
- Türkçe, Ermenice, Rumca matbuatın usulüne uygun şekilde çıkarılması, bu husustaki esaslara uyulması konularında da Dâhiliye Nezâreti yetkilidir.
- Dâhiliye Nezâreti, sadâret makamının yanında diğer dairelerle de içişleri konularında irtibat halinde olacak, bütün dâhiliye memurlarının ve kalemlerinin ahenkli çalışmasını temin edecektir.

İkinci Meşrutiyet dönemine kadar yukarıda ifade edilen yapı çeşitli yenilemeler ve ilavelerle (Muhasebe Kalemi ve Evrak Odası, Sicill-i Ahval Müdiriyeti, Matbuat Müdiriyeti, Muhacirin Müdiriyeti, Tesr-i Muamelat ve Islahat Komisyonu, İhsaiyet Şubesi gibi) devam etmiştir. İkinci Meşrutiyet yönetimi, Dâhiliye Nezâreti'ni bu sayılan esaslar içinde devralmıştır. 23 Aralık 1913'te yürürlüğe konulan 'Kanun Niteliğinde Nizamname' ile girişilen reform hareketleri sırasında Dâhiliye Nezâreti Merkez Teşkilatı da çeşitli ilaveler ve değişikliklerle geliştirilmiştir.

Bu düzenlemelere göre Dâhiliye Nezâreti Nazır (Bakan) idaresinde bulunmak kaydı ile şu birimlerden oluşmuştur: Kalem-i Mahsus, Müsteşar, Muhasebe Müdiriyeti, Emniyet-i Umumiye Müdiriyeti, İdare-i Umumiye-i Dâhiliye Müdiriyeti, Umur-ı Mahallîye-i Vilayat Müdiriyeti, Umur-ı Aşair ve Muhacirin Müdiriyeti, Memurin Müdiriyeti, Sicill-i Ahval Müdiriyeti Umumiyesi, Nüfus Müdiriyet-i Umumiyesi, Hapishaneler Müdiriyeti, Evrak Müdiriyeti, Heyeti Teftişîye Müdiriyeti, Sıhhiye Müdiriyeti Umumiyesi.

Dâhiliye Nezâreti; zaman zaman bazı küçük ilave ve değişikliklere rağmen bu şekilde 4 Kasım 1922'de İstanbul Hükümetinin TBMM Meclisi hükümetince ilgasına kadar devam etmiştir.

Dâhiliye Encümeni

Dâhiliye Vekâleti ilk olarak Bursa Mebusu Muhiddin Baha Bey ve arkadaşlarının "On Encümen Teşkiline Dair Teklifinin Meclis tarafından kabul edilmesiyle gündeme gelmiştir. Buna göre, Büyük Millet Meclisinde; (1) Umuru Şeriye-Evkaf (2)Dâhiliye, Emniyeti Umumiye-Posta Telgraf (3) Hariciye (4) Maliye, Rüsumat (5) Ticaret, Ziraat, Orman, Maadin, Umuru İktisadiye (6) Adliye ve Mezahip (7) Maarif (8) Müdafaayı Milliyeye (9) Nafia (10) Sıhhat ve Muavenatı İçtimaiye Encümenleri kurulmuştur. Burada Dâhiliye Encümeninin "Dâhiliye, Emniyeti Umumiye-Posta Telgraf" şeklinde kabul edilmesi önemlidir. Nitekim sonradan kurulacak Dâhiliye Vekâletinin ismi bu encümenden doğacaktır. Nazım Bey, Büyük Millet Meclisinin ilk Dâhiliye Encümeni Başkanı olmuştur. Bu arada Dâhiliye Encümeni üye sayısı (26) itibarıyla en fazla ilgi gören encümenlerin başında gelmektedir. Bu encümen, kurulduktan sonra önemli çalışmalar yapmış ve hazırladığı tezkereleri zaman geçirmeksizin Meclise sunmuştur.

Dâhiliye Vekâletinin Kurulması

2 Mayıs 1920’de kabul edilen 3 sayılı kanun ile birlikte Dâhiliye Vekâleti “kabine üyesi bir teşkilat” olarak kurulmuştur. Büyük Millet Meclisi Riyasetinden (reislik) 3 Mayıs 1920 tarihinde tebliğ edilen 3 sayılı “Büyük Millet Meclisi İcra Vekillerinin Sureti İntihabına (seçim) Dair Kanun”, İcra Vekilleri Heyetinin yanında Dâhiliye Vekâletinin de kuruluşunu sağlamıştır. Kanun’un 1. Maddesinin Dâhiliye Vekâletini düzenleyen kısmı Mecliste, “*Dâhiliye (Emniyeti Umumiye, Posta ve Telgraf)*” şeklinde kabul edilmiştir. 4 Mayıs 1920 tarihinde ilk Dâhiliye Vekilinin seçilmesiyle de Vekâlet fiilen çalışmalarına başlayacaktır.

Dâhiliye Vekâleti Merkez Teşkilatının Aldığı Görünüm

Büyük Millet Meclisi İcra Vekillerinin Sureti intihabına Dair 3 sayılı Kanun’un 1. Maddesinin Dâhiliye Vekâletini düzenleyen kısmında, İstanbul hükümetinin Dâhiliye Nezaretinden ayrı yeni bir bakanlık kurulduğu resmen belirtilmiştir. Vekâletin teşkilat yapısına ilişkin yeni bir düzenleme yapılmadığından dolayı, 2. Meşrutiyet Dönemi’nde çıkarılan 1913 tarihli kanun niteliğinde nizamname ile oluşturulan Dâhiliye Nezareti merkez teşkilat yapısı ufak bazı değişikliklerle Milli Mücadele Dönemi’ne intikal etmiştir. Bir anlamda Osmanlı döneminin Dâhiliye Nezareti, 2 Mayıs 1920’den itibaren Dâhiliye Vekâletine dönüştürülmüş ve bakanlığın teşkilat yapısına ufak bazı müdahalelerde bulunulmuştur. Vekâletin aldığı yeni görünüm şöyle özetlenebilir:

a-) İlk olarak Bakanlığın adı değişmiştir. Osmanlı Dönemi’nin ‘Dâhiliye Nezareti’ adı Meclis Hükümetinin ‘Dâhiliye Vekâleti’ olarak kabul edilmiştir.

b-) Dâhiliye Vekâletinin Ankara’da kuruluşu ile ortaya çıkan isim değişikliği, İstanbul Hükümeti’nin Dâhiliye Nezaretini hemen ortadan kaldırmamıştır. Milli Mücadele yıllarında bir dönem, biri İstanbul, biri de Ankara’da olmak üzere iki ayrı bakanlık görev yapmıştır. İstanbul’da Dâhiliye Nezareti ve Ankara’da Dâhiliye Vekâleti şeklinde bu ikili yapı 1922 yılına kadar devam etmiş İstanbul Hükümetinin Dâhiliye Nezaretinin varlığı ancak 4 Kasım 1922 tarihinde son bulmuştur. Milli Mücadele Dönemi’nde iki ayrı bakanlık teşkilatının varlığı, dâhiliye politikaları ve mülki idare açısından karmaşık bir görünüm yaratmıştır. Temsil Heyetinin göreve başlamasından itibaren Dâhiliye Nezaretinin taşra teşkilatını oluşturan üst seviyedeki yöneticileri vali, mutasarrıf, kaymakamların birçoğu Anadolu hareketinin yanında yer alarak Nezarete karşı açıkça tavır takınmışlar ve merkez teşkilatı ile devamlı bir mücadeleye girmişlerdir. Bu yöneticiler bazı meslektaşlarının Dâhiliye Nezaretince görevden alınmasına ilişkin tasarrufları Heyeti Temsiliye kararlarına dayanarak geçerli saymamışlar; yine Dâhiliye Nezaretinin taşraya tayin ettiği bazı İstanbul Hükümet yanlılarını da Anadolu’ya kabul etmemişlerdir.

c-) Üçüncü olarak; Emniyet ile Posta ve Telgraf Teşkilatları açıkça Dâhiliye Vekâletine bağlanmıştır. Osmanlı Hükümetinde başlı başına bir Nezaret olan Posta ve Telgraf İdaresinin Dâhiliye Vekâletine bağlanması önemli bir gelişmedir. Zira hükümet, bu idarenin Dâhiliye Vekâletine bağlı olarak çalışmasını daha uygun görmüştür. Mustafa Kemal Paşa’nın şu konuşması bu durumu ispatlar niteliktedir:

...Efendim bir de vekâlet meselesi mevzubahistir. Hakikaten bendeniz de düşündüm; bu irşat ve tenvir (aydınlatma), propaganda meselesi gayet mühimdir, ordu kadar mühimdir hatta ondan da mühim bir meseledir. Binaenaleyh ordunun ve sairenin bir Vekâleti olur da, onlardan daha mühim olan bu umur (husus) neden vekâlet değildir efendiler? Neden bir vekâlete tevdi edilmiyor? Bunların hepsi doğru, Vekâletin fevkinde bir makam varsa onu da yapalım. Fakat sizi temin ederim ki; arzu ettiğiniz bir şekilde işi yürütmeğe kâfi gelmez. Memlekette propagandayı arzu ettiğimiz gibi yapabilmek, yalnız bir propaganda Vekâleti yapmakla değil, bütün vekâletlerin umurunu bilhakkın tanzim etmekle ve

bütün vekâletler makinesini beraber işletmekle mümkün olur. Binaenaleyh vekâlet değil, mümkünse bunu Dâhiliye Vekâletine raptetmelidir (bağlamalıdır). Çünkü Dâhiliye Vekâletine raptedersek, Dâhiliye Vekâletinin birçok vesaiti vardır ki, doğrudan doğruya ondan istifade mümkün olur. Mesela posta ve telgraf umuru, sonra teşkilatı mülkiye, memurini mülkiye, vesaiti mülkiye, sonra mesela emniyeti umumiye istihbaratı vardır. Bu itibarla belki muvafık olur...

d-) Sıhhiye İşleri Dâhiliye Vekâletinin görev alanından çıkarılmıştır.

e-) Milli Mücadele Dönemi Dâhiliye Vekâleti teşkilatını düzenleyen ana hukuki metin halen daha, Osmanlı döneminden kalma 23 Aralık 1913 tarihli “Dâhiliye Nezareti Teşkilatı Hakkında Nizamnamedir”. Milli Mücadele Dönemi’nde bu Nizamname açıkça ilga edilmediğinden dolayı halen yürürlüktedir. Böylece 3 sayılı Kanun ile yapılan değişiklikler haricinde 1913 tarihli Nizamnamenin kurduğu teşkilat yapısının geçerli olduğu söylenebilir. Dâhiliye Vekâletinin yeni bir teşkilat yasasına kavuşması ise ancak 1930 yılında mümkün olacaktır. Takip eden yıllarda Dâhiliye Vekâletinin örgütlenmesi ve görev alanına ilişkin bazı değişiklikler meydana gelmiş; fakat bakanlığın kurumsallaşabilmesi açısından önemli görülen teşkilat yasasının çıkarılması için on yıllık bir sürenin geçmesi gerekmiştir. Bu zaman aralığında, Meclis tarafından Dâhiliye Vekâletine ilişkin genel bir kanun çıkarılmamış, Osmanlı Dönemi’nden kalan 1913 tarihli Nizamname ile iş görülmeye çalışılmıştır.

İcra Vekilleri Heyetinin İlk İcraatları ve Dâhiliye Vekâleti

İcra Vekilleri Heyetinin başlangıçtan itibaren aldığı kararların birçoğu, Dâhiliye Vekâletinin görev alanına girmektedir. Nitekim İcra Vekilleri Heyetinin aldığı ilk karar, Ankara Vilayetine vali atanmasına ilişkindir. 6 Mayıs 1920 tarihli ve 1 sayılı İcra Vekilleri Heyeti Kararı’nda; “Ankara Vilayeti Valiliğine Vekâletinde bulunan Defterdar Yahya Galip Bey tayin edilmiştir. Bu kararın icrasına Dâhiliye vekâleti memurdur” denilmektedir.

İcra Vekilleri Heyeti ikinci iş olarak, 6 Mayıs 1920 tarihli ve 2 sayılı “İstanbul Hükümetiyle Resmi Muhaberatın Memnuiyeti Hakkında Kararname”yi çıkararak, Dersaadet ile olan her türlü resmi haberleşmeyi yasaklamıştır. Bu kararname ile İstanbul’dan gelecek resmi evrakın ve gazetelerin geri çevrilmesine karar verilmiş; bunları kabul eden veya geri çevirmeyen memurların vatan hainliğiyle suçlanacağı ilan edilmiştir. İstanbul Hükümeti ile meşruluk çatışmasının da göstergesi olan bu önemli kararın icrasına, Dâhiliye Vekâleti memur edilmiştir.

Dr Rıza Nur Bey, İcra Vekilleri Heyetinin dâhiliye politikasını şu şekilde ifade etmiştir:

“...Mukarreratı (kararlar) sulhiyenin kabul ve tasdiki nihaisi bittabi Heyeti muhtereminizin ittihaz buyuracağı (kabul edeceği) karara tabidir. Ve siyaseti dâhiliyemizde bütün mesaimizin hedefi müştereki, (ortak hedefi) milleti vahdet ve tesanüdünün (dayanışma) muhafazası ve emniyeti umumiyesinin tesisi ve takriridir (kararlaştırma). Tevsilatı hariciye ve dâhiliye ile ihdas edilen (oluşan) vukuatı hainanenin (hain gelişmenin) bir sureti muessirede (dokunaklı surette) izale (giderme) ve imhasile (imhasıyla) asayişin her yerde acilen teminini en büyük bir vazifeyi vataniye telakki etmekteyiz... Gerek siyaseti hariciye ve gerek vaziyeti dâhiliyemizin istilzam edeceği (gerektireceği) tedabiri askeriye ve mecrai salimde cereyan edebilmek için Kuvayi Milliye Teşkilatı muntazamaya ilhak edilerek resmi bir mahiyete konmak üzere tedabiri muktaziyeye (gerekten tedbirler) tevessül edilmiştir (girişilmiştir)...”

Görüldüğü şekilde ilk hükümetin Dâhiliye politikasında önceliği; milletin birlik ve beraberliğinin muhafazası ile ülkenin her yerinde genel emniyet ve asayişin sağlanması şeklindedir. Doğal olarak bu konuda en büyük görev yeni kurulan Dâhiliye vekâletine ait olacaktır.

Diğer taraftan, aldığı karar ile Ankara Vilayetine Vali atayan İcra Vekilleri Heyeti, yeni vali atamalarına devam etmiştir. Bu süre zarfında bazı mülki idare amirlerinin uygulamalarının hükümeti rahatsız ettiğini ve çeşitli tartışmaların oluştuğunu görüyoruz. Örneğin 12 Mayıs'ta 15. Kolordu Kumandanı Kazım Karabekir Paşa'ya bir telgraf çeken Mustafa Kemal, Trabzon Valisi Hamit Bey'in tavır ve muamelesinin kendisinin işten el çektirilmesini gerektirdiğini, Dâhiliye Vekâletince münasip bir zat bulununcaya kadar şimdilik vilayet işlerinin vekâleten 3. Fırka Kumandanı Rüştü Bey tarafından üstlenilmesinin uygun görüldüğünü bildirmiştir.

Bu bağlamda, Mustafa Kemal, vali tayinleri konusunda Mecliste açıklamak yapmak durumunda kalmıştır. Özellikle vilayet idaresinde görülen yetersizliğinden dolayı mayıs ayında görevinden azledilen Konya Valisi Suphi Bey'in durumu üzerine 13 Temmuz 1920 günü Mecliste bir konuşma yaparak vali tayinleri hakkında açıklamalarda bulunmuştur. Dâhiliye Vekâleti tarihi için önem arz eden bu konuşmada Mustafa Kemal "memleketi idare edecek olan valileri bulmak, teklif ve tayin etmenin Dâhiliye Vekâletine ait bir mesele olduğunu ifade etmiştir:

"Efendiler, vali tayini meselesi mevzubahis olurken, bunun bir dâhiliye meselesi olmadığı belki bir kabine meselesi olduğu ifade edilmiştir. Ben Heyeti İcraîye Reisi sıfatıyla pek müşkül bir vaziyette kalmış olduğumdan bu noktada fikrimi izah etmek mecburiyetindeyim. Vakıa İdare-i Umumiye-i Vilayat Kanununun sekizinci maddesi mucibince valiler Meclisi Vükela kararıyla tayin olunur. Fakat valiler, Dâhiliye Vekâletinin inhası (tavsiyesi) üzerine Heyeti Vükela tarafından tayin olunur. Demek oluyor ki memleketi idare edecek olan valileri bulmak, teklif ve inha etmek Dâhiliye Vekâletine ait bir meseledir. Çünkü Heyeti Vekilenin her biri ayrı ayrı veyahut müçtemian (topluca), kendilerine ait olan işleri terk edip de acaba filan yere kimi ve hangisini tayin edelim diye, Heyeti Vekile bununla iştigale mecbur olmaz. Heyeti Vekile, bu gibi teklifleri nazarı itibara ve dikkate almazsa ve bu meseleden dolayı bir fenalık zuhura gelirse o zaman mesuldür. Kezalik (keza) valilerin azli de böyledir. Yine Dâhiliye Vekilinin teklifi üzerine Meclisi Vükelaca karar veriliyor..."

Bu dönemde alınan kararların birçoğunun ya Dâhiliye Vekâletinin önerisi üzerine alındığı, ya da uygulama görevinin tek başına veya diğer vekâletlerle birlikte Dâhiliye Vekâletine verildiği görülmektedir. Zira Mustafa Kemal Paşa ve başında bulunduğu Büyük Millet Meclisi Hükümeti için asayiş konuları her zaman önemli olmuş, Mustafa Kemal Paşa yeri geldiğinde, Meclis reisi sıfatıyla asayişle ilişkili konularda mülki ve askeri makamlara beyannameler göndermiştir. Büyük Millet Meclisi Reisi sıfatıyla 25 Aralık 1920'de bütün liva vilayet, kaza ve nahiyelerin üst seviyedeki mülki ve askeri memurlarına ve belediye ve müdafaayı hukuk cemiyetlerine "asayiş hakkında" gönderdiği beyanname örnektir. Sözü edilen beyannamede özetle; "Hiçbir kimse hiçbir sebep ve suretle merkezi hükümetin malumatı olmaksızın kuvvet toplamaya izinli değildir. Aksi takdirde bu gibi teşebbüsler memleketin dâhili asayişini ihlal etmek ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetini zarara uğratmak ve memleketin masum ahalisini aldatmak töhmetiyle itham olunacaklarını beyan ve ilan ederim" denilmekteydi.

Atatürk'ün Dâhiliye Vekâleti Hakkında Konuşmaları

Meclis Başkanı Mustafa Kemal Paşa Büyük Millet Meclisinin 1. Dönem 2. Yasama Yılına Açış Nutkunu 1 Mart 1921 günü okumuştur. Bu konuşmanın Dâhiliye Vekâletini ilgilendiren bölümü aşağıda özetlenmiştir:

"Efendiler, Türkiye Büyük Millet Meclisi ülke geleceğini tam olarak üstlendiği gün bulduğu yönetimin geçmişin özgürlük tanımayan fikirleri ve kuralları üzerine kurulmuş çürük bir yapı olduğunu açıklamaya gerek görmüyorum, Yüce meclisimiz işte böyle bir yapının düzeltilmesi çalışmalarına girişmiştir ve zamanla tamamlamayı amaçladığı

prensipler genel yönetimi güvenilir bir biçime dönüştürme işlemi başarmaktadır. Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun içeriği uygulandığı ve yeni İl İdaresi Kanunu ile tamamlandığı takdirde, memleketin içte muhtaç olduğu gelişme ortamının tam anlamıyla hazır olacağına inanıyorum... Yüce Meclisin kurduğu İstiklal Mahkemeleri sayesinde süratli ve adaletli bir biçimde birçok kötü tutumlara son verilmiştir. Bu gün memleket medeni kanunlarla ve sabit mahkemelerin kurulmasıyla asayişe hükmeden bir duruma getirilmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisinin bir yıldan beri olgun bir başarı ile sürdürdüğü ve uyguladığı iç ve dış politika fiili sonuçları ile tamamen açıklığa kavuşmuştur. Efendiler, politikamızda belirli olan prensiplere bu güne kadar bağlı kaldığımız gibi, bundan sonra da milletin geliştirilmesini egemenliğin korunmasını sağlayacak olan bu politikamızı korumaya devam edeceğimiz tabiidir. İç politikamızda en belirgin özelliğimiz olan kanunları bir an evvel çıkararak iyi bir biçimde uygulamaya çalışacağız... Arkadaşlar, Yüce heyetinizin bu meclisle ilgili olan bu çalışmalarından başka doğrudan doğruya şerefli arkadaşlarımızdan birçokları Yüce meclisimiz adına devlet görevlerine de fiilen katılarak vatan görevlerini yerine getirmeye çalışmışlardır... Üyelikle memurluğun aynı anda yapılmasına kanunen sakınca bulunmadığı zamanlarda da birçok arkadaşımız valiliklerde mutasarrıflıklarda, kaymakamlıklarda bunun gibi adli ve mülki memuriyetlerde bulunmak suretiyle devleti işlerine katılmışlardır..."

Mustafa Kemal Paşa'nın Mecliste yaptığı bu konuşmadan Esas Teşkilat Kanunu'nun yeni bir İl İdaresi Kanunu ile tamamlanması gerektiği; bu yapıldığında içte muhtaç olunan gelişme ortamının tam anlamıyla sağlanacağı; yeni kurulan İstiklal Mahkemeleri sayesinde birçok kötü duruma son verildiği, medeni kanunlarla ve kurulan sabit mahkemelerle asayişe hükmeden bir duruma gelindiği; takip edilen iç politikanın fiili sonuçlarıyla birlikte açıklığa kavuştuğu; bu politikanın amacının milletin geliştirilmesi ve egemenliğin korunması olduğu; bu konuda gerekli kanunların en kısa sürede çıkarılacağı; bu arada Meclisteki birçok mebusun taşrada mülki memuriyetlerde görevlendirildiği anlaşılmaktadır.

Meclis Başkanı Mustafa Kemal Paşa, Büyük Millet Meclisinin 1. Dönem 3. Yasama Yılına Açış Nutkunu 1 Mart 1922 günü Mecliste okumuştur. Bu konuşmanın Dâhiliye Vekâletini ilgilendiren bölümü aşağıda özetlenmiştir:

"...Efendiler, Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümetinin iç yönetimde ve politikasında genel kural, Teşkilatı Esasiye Kanunumuzun birinci maddesiyle Misakı Millimizin birinci ve beşinci maddelerinde kesin ve açık olarak gösterilmiştir. Buna göre yönetimimiz kayıtsız ve şartsız egemenliğine sahip olan halkın geleceğini kendi eli ve fiili olarak yönetme esasına dayanmaktadır. Yüce meclislerine sunulmuş olan Umumi Müfettişlik, İl Özel İdareleri... Tasarıları bu ruhu kapsamaktadır, kanunlaşacaklarına inanıyorum. Bu kanunlarla birlikte görüşülmekte olan İcra Vekilleri Heyetinin görev ve sorumluluğu ile ilgili tasarı kanunlaştığı takdirde genel yönetimimizde önemli açıklık ortaya çıkacaktır. Efendiler; Türkiye halkı, ırk, din ve kültür yönünden tek vücut birbirlerine karşı karşılıklı saygı ve özveri dolu duyguları taşıyan ve yazgısı ile çıkarları aynı olan bir topluluktur. Bu toplulukta ırk haklarına, sosyal haklara ve çevre şartlarına uymak, iç politikamızın önemli noktalarındandır. İç yönetimimizde bu önemli noktanın, halk yönetiminin geniş anlamda uygun bulunan en yüksek düzeye çıkarılması politikamızın gereklerindedir... Azınlıklarla birlikte bütün halkın varlık ve mutluluğunun ve kanunların verdiği her türlü dokunulmazlığının sağlanması, memlekette kanun hâkimiyetinin kurulması iç yönetim ve politikada değişmez genel kurulumuz olmuştur."

Mustafa Kemal Paşa'nın Mecliste yaptığı bu konuşmada, Büyük Millet Meclisi Hükümetinin iç yönetimde ve politikasında genel kuralın, Teşkilatı Esasiye Kanunu ve Misakı Milli'nin hükümleriyle kesin ve açık olarak gösterildiği; buna göre yönetim anlayışının, "kayıtsız ve şartsız egemenliğine sahip olan halkın geleceğini kendi eli ve fiili olarak yönetme esasına" dayanmakta olduğu; Meclise sunulmuş olan umumi müfettişlik ile İl özel idareleri kanun tasarılarının

bu anlayışı yansıttıkları; azınlıklarla birlikte bütün halkın varlık ve mutluluğunun ve kanunların verdiği her türlü hak dokunulmazlığının sağlanması, memlekette kanun hâkimiyetinin kurulmasının iç yönetim ve politikada değişmez genel kural olduğu; bu yılın ülkenin bütün yörelerinde genel olarak olaysız ve sakin bir biçimde geçtiği, güvenliğin sağlandığı; ortaya çıkan bazı ayaklanmaların bastırıldığı ve sorumlularının cezalandırıldığı; güvenliğin sağlanmasında en önemli maddi araç olan Jandarma Teşkilatının, yeni birliklerin eklenmesiyle kuvvetlendirildiği ve birçok yeni jandarma okulu açıldığı; ayrıca Posta ve Telgraf İdaresinde yapılan yeniliklerden övünç duyulduğu anlaşılmaktadır. Böylece, bu konuşmada, Dâhiliye Vekâletine bağlı olan teşkilatlardan özellikle Jandarma ile Posta ve Telgraf İdaresinin ön plana çıktığı görülmektedir.

Bu konuşmalarda açıkça görüldüğü üzere Dâhiliye Vekâletinin görev ve sorumlulukları çok geniştir. Bu bağlamda, Milli Mücadelenin başarıya ulaşmasında, özellikle iç isyanların bastırılması, iç güvenliğin sağlanması ve düzenli ordunun kurulması gibi konularda birincil derece rol oynamıştır. İşte bütün bu sebeplerden dolayı Mustafa Kemal Atatürk'ün bu Vekâlete özel bir önem verdiği yukarıdaki örneklerden anlaşılmaktadır.

Hakkı Göker ÖNEN

KAYNAKÇA

Atatürk'ün Bütün Eserleri, Kaynak Yayınları, 1998.

Başa, Şafak., **Kurumsallaşma Bağlamında Dâhiliye Nezaretinden Dâhiliye Vekâletine Geçiş (1920-1923)**, TİAV, Ankara 2016

Çelik, Mehmet, **TC İçişleri Bakanlığı Tarihi (1920-2014)**, Türk İdari Araştırmalar Vakfı, Ankara 2015

Akgündüz, Ahmet, **Arşiv Belgeleri Işığında Dâhiliye Nezareti Tarihi**, Türk İdari Araştırmalar Vakfı, Ankara 2015

Demiröz A. Nazif, Babacan Naci ve Çelikkaleli Zekeriya, **İçişleri Bakanlığı Kuruluşu - Tarihi Gelişimi Amaç ve Görevleri 1923 - 1973 Çalışmaları**, İçişleri Bakanlığı, Ankara 1973

Pazarcı, Şevki, Dede İhsan, Darendeliler, Adnan ve Tuncel F. Lütfi, **İçişleri Bakanlığı Kuruluşu, Görevleri ve 1965-1969 Yılları Çalışmaları**, Ankara 1969.

Türkiye Diyanet Vakfı, **İslam Ansiklopedisi "Dâhiliye Nezareti Maddesi"**, 1993.

23/11/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/dahiliye-vekaleti/?pdf=3705> adresinden erişilmiştir